

Сога Л. В.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

**ВСТАНОВЛЕННЯ СКЛАДОВИХ ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДУ ЯК
АКТУ КОМУНІКАЦІЇ**

В статті розглядаються лінгвістичні аспекти міжмовної мовленнєвої діяльності, яку називають «перекладом» чи «перекладацькою діяльністю», розглянуто переклад як процес комунікації.

Ключові слова: переклад, лінгвістичні аспекти, мовленнєва діяльність, інформаційні аспекти, перекладацькі трансформації.

Сога Л. В. «Установления составляющих процесса перевода как акта коммуникации» / ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды», Украина, Переяслав-Хмельницкий.

В статье рассматриваются лингвистические аспекты межъязыковой речевой деятельности, которую называют «переводом» или «переводческой деятельностью», рассмотрен перевод как процесс коммуникации.

Ключевые слова: перевод, лингвистические аспекты, речевая деятельность, информационные аспекты, переводческие трансформации.

Soga L. V. «Establishment of constituents of process of translation as act of communication» DVNZ «Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named Gregory Skovorody», Ukraine, Pereyaslav-Khmelnytsky.

The article examines the linguistic aspects of cross language speech activity, which is called «translation» or «translation activities» considered translation as a process of communication.

Keywords: translation, linguistic aspects, speech activity, informational aspects, translating transformations.

Вступ. Серед численних складних проблем, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце займає вивчення лінгвістичних аспектів міжмовної мовленнєвої діяльності, яку називають «перекладом» чи «перекладацькою діяльністю». Оскільки у перекладі перекладач має справу із двома мовами, важливим видається усвідомлення ним усіх особливостей цільової мови у порівнянні з вихідною мовою, релевантне саме для перекладу.

Особливо важливим є знання таких загальних відмінностей мови, як різні особливості розподілу інформації у реченні, номінальність та вербальність різних фрагментів будови мови, особливості функціонування мовних елементів та їх етноспецифіка, а також еквіваленти у цільовій мові тих мовних явищ вихідної мови, що відсутні у цільовій мові.

Мета статті: дослідити лінгвістичні, інформаційні й соціальні аспекти перекладу, розглянути переклад як процес комунікації.

Переклад – це мовна передача та інтерпретація письмового тексту з однієї мови на іншу. Усний переклад дуже часто переплутується з письмовим. Головна різниця між усним та письмовим перекладом полягає в тому, що при письмову перекладі використовується написаний текст, до якого можна звернутися в будь-який момент під час перекладу, в той час коли при усному перекладі вихідний текст не зафіксований (тому що він передається усно). Переклад – один з тих процесів розумової діяльності людини, які при поверхневому розгляді представляються досить простими або, принаймні, що піддаються елементарному логічному аналізу й поясненню. Про останній свідчить досить розповсюджене розуміння перекладу як відповідності між різнорівневими об'єктами й структурами мов, що беруть участь у ньому. Визначення перекладу «як процесу міжмовного перетворення або трансформації усного або письмового тексту, пред'явленого даною мовою, у текст (усний або письмовий) на іншій мові. Однак модель перекладу на базі встановлення відповідностей між об'єктами й структурами різних мов є очевидно неповною. Як відомо, неповноту цієї

моделі насамперед яскраво демонструють недоліки систем машинного перекладу, дія яких саме й засновано, головним чином, на встановленні різнорівневих міжмовних відповідностей [1, с. 6-7].

Переклад як комунікативний акт, безумовно, у досить спрощеному виді, можна представити у вигляді інформаційного обміну між трьома учасниками: відправником повідомлення вихідною мовою, посередником (перекладачем), що перетворить повідомлення вихідною мовою в повідомлення мовою перекладу, і одержувачем повідомлення мовою перекладу.

Відправник повідомлення кодує концепти, з яких складається його повідомлення, користуючись для кодування знаками вихідної мови й опираючись на концептуальну основу носіїв мови. Для декодування інформації, закладеної у повідомленні, недостатньо знати лише код (мова повідомлення), потрібно знати і концептуальну основу.

Таким чином, посередник (перекладач) у процесі комунікації з перекладом повідомлення має справу із двома видами інформації: лінгвістичної, пов'язаної з перекодуванням тексту з однієї мови на іншу і соціо-етнографічної, на основі якої формується концептуальна база повідомлення. Саме через відсутність другої інформаційної складової не сприймається дослівний переклад, заснований на чисто лінгвістичних знаннях.

У випадку перекладу на вузькопрофесійну тему додається інформаційний блок, зв'язаний зі спеціальними професійними знаннями, причому ця інформація (терміни) теж повинна складатися із двох частин – терміни вихідної мови й мови перекладу, які часто не збігаються по своїй концептуальній структурі. Розгляд перекладу як комунікативного акту ще раз підтверджує обмеженість трансформаційного підходу до перекладу, оскільки при такому підході відсутній етап адаптації тезаурусів соціо-етнографічних знань носіїв вихідної мови й мови перекладу [2, с. 136-142].

Обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння правильно аналізувати граматичну будову іншомовних речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу і конструювати речення у переклад відповідно до норм мови і жанру перекладу. Зрозуміло, що перекладач повинен бути добре обізнаним з граматичними особливостями вихідної та цільової мов, основами теорії перекладу взагалі, а також із перекладними відповідниками у галузі граматики та лексики, перекладацькими трансформаціями, способами перекладу різних мовних та мовленнєвих явищ. Все це становить частину загальної компетенції перекладача, яка, звісно значно ширша від означеної нами.

Під час перекладу потрібно правильно зрозуміти зміст речень, смислові відношення між реченнями та значення мета текстових елементів, що беруть участь в організації тексту. Природно, що найбільший комплекс граматичних проблем перекладу пов'язаний із розумінням синтаксичної структури та морфологічного складу речень як мовних елементів, що є безпосередніми носіями предметної інформації.

Також, труднощі розуміння тексту залежать від кількості інформації, вимірюваного ступенем невизначеності, несподіванки появи в тексті нових елементів. Оскільки перед перекладачем стоїть завдання забезпечити для рецептора надійний прийом повідомлення, що втримується у вихідному тексті, виникає проблема збереження в перекладі достатнього ступеня надмірності й легкості декодування. Тому при перекладі доводиться створювати додаткову надмірність у самому тексті перекладу, щоб зрівноважити відсутність її в рецептора перекладу й у такий спосіб уникнути надмірного інформаційного навантаження [3].

Поняття інформаційного навантаження дозволяє більш чітко сформулювати таке традиційне положення теорії перекладу, як неприпустимість буквального перекладу. Буквальний переклад перевантажує повідомлення утруднюючи декодування.

При перекладі текстів, орієнтованих на зміст (комерційна кореспонденція, повідомлення й коментарі преси, спеціальні тексти гуманітарних, природних і технічних наук і т.п.), потрібно забезпечити інваріантність на рівні плану змісту. При цьому мовне оформлення перекладу повинне повністю відповідати законам мови перекладу, щоб читач міг одержати інформаційний зміст у звичній мовній формі.

Тексти, орієнтовані на звертання, не тільки передають зміст у певній мовній формі, але й переслідують певну мету, певний екстралінгвістичний ефект. Тому при перекладі необхідно насамперед зберігати чітке звертання до слухача або читача.

Адекватний переклад – це переклад, що відповідає поставленій меті. Прагнення забезпечити адекватність визначає вибір способу перекладу, і тому поняття «адекватність» ставиться до процесу перекладу, що може здійснюватися адекватним способом. «Еквівалентність» ставиться до результату перекладу й означає функціональну відповідність тексту перекладу тексту оригіналу. Тому переклад не може здійснюватися «еквівалентним способом», але може виявитися еквівалентним як приватний результат досягнення адекватності перекладу певної мети [4].

Багато в чому успішність та адекватність перекладу залежить від належного знання вихідної та цільової мов та особливостей мовлення цими мовами, ніж власне від володіння навичками перекладу. Якщо розглядати переклад як мовну дію, то необхідно звернути увагу на наступні суттєві сторони перекладу як комунікативного акту: акт перекладу розпадається на комунікацію між Відправником та перекладачем та комунікацію між перекладачем та Отримувачем; перекладач, який є одним з учасників процесу комунікації, поперемінно виступає то в ролі Отримувача, то в ролі Відправника та ця зміна ролей значно впливає на процес перекладу. Переклад часто визначається як передача змісту оригіналу засобами іноземної мови.

Лінгвісти виділяють у змісті мовних висловів денотативне значення, пов'язане з визначенням тих або інших предметних ситуацій, конотативне – тобто значення, яке визначається функціонально-стилістичним та експресивним забарвленням мовного вираження та прагматичне – тобто відносини між мовним вираженням та учасниками комунікативного акту (урахування соціально-культурних традицій різних мовних колективів) [5, с. 7-13].

У конкретних умовах мовленнєвого акту багато залежить від загальної настанови того чи іншого висловлювання. Перекладач виявляє на основі функціональних домінант вихідного тексту комунікативну інтенцію (мету комунікації), яка лежить у його основі та, створюючи кінцевий текст, намагається отримати відповідний комунікативний ефект. Звідси витікає важливість врахування функціональних параметрів тексту для забезпечення основної умови еквівалентності – відповідності між комунікативною інтенцією Відправника та комунікативним ефектом кінцевого тексту.

Висновки. Отже, перекладач реалізує мовленнєвий акт за допомогою мовних засобів, притаманних мові перекладу. При цьому враховується позначка комунікації, яка значно впливає на текст перекладу та на вибір стилістичних засобів мови. Вміння та навички перекладацьких трансформацій становлять істотний компонент компетенції перекладача, а тому їх виробленню та правильному застосуванню слід надавати належної уваги. Застосування трансформацій у перекладі має спрямовуватися на адекватну передачу смислу оригіналу та враховувати норми мови перекладу. Обов'язково використовуються трансформації при перекладі відсутніх в українській мові граматичних явищ англійської мови.

Література:

1. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.

2. Казакова Т. А. Практические основы перевода с английского на русский. – СПб.: Изд-во Союз, 2001. – 320 с.
3. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Навчальний посібник-довідник для студентів вищих навчальних закладів освіти. Вінниця: Нова Книга, 2003. – 608 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. – Вінниця, Нова книга, 2002. – 564 с.
5. Голикова Ж. А. Перевод с английского на русский = Learnto Translate by Translating from English into Russian: Учеб. пособие / Ж. А. Голикова. – М.: Новое знание, 2003. – 287 с.

References:

1. Komissarov V. N. Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty): Ucheb. dlya in-tov i fak. inostr. yaz. – M.: Vyssh. shk., 1990. – 253 s.
2. Kazakova T. A. Prakticheskie osnovy perevoda s angliyskogo na russkiy. – Spb.: Izd-vo Soyuz, 2001. – 320 s.
3. Karaban V. I., Meys Dzh. Pereklad z ukrainskoi movi na angliysku movu. Navchalniy posibnik-dovidnik dlya studentiv vishchikh navchalnikh zakladiv osviti. Vinnitsya: NovaKniga, 2003. – 608 s.
4. Karaban V. I. Pereklad angliyskoi naukovoї i tekhnichnoi literaturi. Gramatichni trudnoshchi, leksichni, terminologichni ta zhanrovo-stilistichni problemi. – Vinnitsya, Novakniga, 2002. – 564 s.
5. Golikova Zh. A. Perevod s angliyskogo na ruskiy = Learn to Translate by Translating from English into Russian: Ucheb. posobie / Zh. A. Golikova. – M.: Novoe znanie, 2003. – 287 s.